

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

CURRENT ISSUES OF HUMAN RIGHTS PROTECTION DURING THE LEGAL REGIME OF MARTIAL STATE IN UKRAINE

Томіна В.Ю., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеський державний університет внутрішніх справ

Аналізуючи взаємозв'язок між міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом, що захищає права людини, враховуючи їх взаємодію та їхній потенціал для забезпечення більш ефективного захисту людей, які постраждали внаслідок бойових дій було обрано предмет дослідження. У науковій статті розглядається розвиток міжнародного гуманітарного права та проблеми, пов'язані із захистом прав людини в умовах збройних конфліктів, особливо в умовах широкомасштабної війни в Україні, використовувалася сукупність методів пізнання для збирання, аналізу та інтерпретації інформації, а саме: документальний, статистичний, юридичний, історичний та критичний.

Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини спрямовані на захист людського життя та гідності, але їхні підходи до цього питання відрізняються через специфіку кожної галузі. Хоча обидві галузі права застосовуються в контексті збройного конфлікту, розуміння зв'язку між ними залишається проблематичним. Вважається, що гуманітарне право є спеціальним правом, яке доповнює міжнародні стандарти прав людини, слугуючи загальним правовим стандартом.

Обґрунтовано значення права на справедливий судовий розгляд в контексті прав людини під час збройних конфліктів. Так, у європейській правовій системі зміст даного права докладно проаналізовано в обширній практиці Європейського суду з прав людини. Аналогічні гарантії можна знайти і в міжнародних інструментах гуманітарного права, зокрема, у Женевських конвенцій, де сформульовано ідею судових гарантій, визнаних цивілізованими народами як необхідні.

У дослідженні узагальнено низку правових позицій Європейського суду з прав людини, що дозволило виявити основні підходи та тенденції щодо застосування міжнародного гуманітарного права при розгляді скарг на порушення прав людини у збройних конфліктах, у тому числі розширення практики застосування міжнародного гуманітарного права, посилення захисту прав людини у збройних конфліктах, увага до нових викликів, пов'язаних із збройними конфліктами. Практична значущість дослідження полягає в тому, що воно сприяє кращому розумінню міжнародного гуманітарного права та правових позицій Суду, а також розробці додаткових механізмів забезпечення прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Ключові слова: збройний конфлікт, права людини, міжнародне гуманітарне право, колізія, принципи міжнародного права.

The scientific article examines the development of international humanitarian law and problems related to the protection of human rights in the context of armed conflicts, especially in the context of a large-scale war in Ukraine, a set of cognitive methods was used to collect, analyze and interpret information, namely: documentary, statistical, legal, historical and critical.

The relationship between international humanitarian law and international law on the protection of human rights is analyzed, considering their interaction and the possibility of ensuring more effective protection of persons who have suffered as a result of military operations.

The idea is that international humanitarian law and international human rights law aim to protect human life and dignity, but their approaches to this issue differ due to the specifics of each field. Although both branches of law apply in the context of armed conflict, understanding the relationship between them remains problematic. It is believed that humanitarian law is a special law that complements international standards of human rights, serving as a general legal standard.

The importance of the right to a fair trial in the context of human rights in armed conflicts is substantiated. Thus, in the European legal system, the content of this right is analyzed in detail in the extensive practice of the European Court of human rights. Similar guarantees can be found in international instruments of humanitarian law, in particular, in the Geneva Conventions, which formulate the idea of judicial guarantees recognized by civilized peoples as necessary.

The study summarizes a number of legal positions of the European Court of Human Rights, which made it possible to identify the main approaches and trends in the application of international humanitarian law when considering complaints about human rights violations in armed conflicts including expanding the practice of applying international humanitarian law, strengthening the protection of human rights in armed conflicts, paying attention to new challenges related to armed conflicts. The practical significance of the study is that it contributes to a better understanding of international humanitarian law and the legal positions of the Court, as well as the development of additional mechanisms for ensuring human rights and international humanitarian law.

Key words: armed conflict, human rights, international humanitarian law, conflict of law, principles of international law.

У сучасному світі конфлікти, війни та порушення прав людини продовжують відбуватися в багатьох частинах світу. Військові конфлікти та війни часто супроводжуються серйозними порушеннями прав людини, включаючи вбивства мирних жителів, використання забороненої зброї під час бойових дій, насильство, знищення майна тощо. Людство доклало різноманітних зусиль, щоб мінімізувати негативні наслідки збройних конфліктів. Створювати різні юридичні документи.

Тому міжнародне гуманітарне право спрямоване на захист цивільних осіб від наслідків збройних конфліктів і, зокрема, встановлює норми, що регулюють дії сторін конфлікту та захищають права військовополонених

Проте ми бачимо недосконалість сучасного правового порядку. Зокрема, проблемним залишається питання співвідношення гуманітарного права та прав людини. У розумінні співвідношення цих двох галузей права

часто виникають розбіжності. Певні ситуації можуть вимагати більшої уваги до захисту прав людини, навіть на шкоду повазі до гуманітарного права, що може призвести до конфліктів між двома правовими підходами. У контексті міжнародного права, що постійно розвивається, особливо гуманітарного права та права прав людини, необхідно вносити зміни та адаптувати його до нових викликів, які виникають у зв'язку з розвитком суспільства та технологій, а також з урахуванням нових ситуацій, виникають у зв'язку з конфліктом. Тому забезпечення захисту людського життя та гідності під час збройних конфліктів залишається актуальним завданням, яке вимагає постійного вдосконалення та коригування з боку міжнародного співтовариства.

Метою статті є дослідження питання захисту прав людини в умовах збройних конфліктів та вирішення конфліктів, які виникають при застосуванні норм між-

народного гуманітарного права та міжнародного права для захисту прав людини.

Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини спрямовані на забезпечення життя та гідності людини. Однак вони розглядають ці цілі під різними кутами зору, що зумовлено різною специфікою кожної з цих галузей права. Незважаючи на загальну думку, що ці дві галузі права застосовувалися в ситуаціях збройного конфлікту, розуміння їх співвідношення залишається проблематичним. Найбільш популярний підхід заснований на розгляді гуманітарного права як особливого права по відношенню до міжнародно-правових стандартів захисту прав людини, що виступає як загальне право. Ця точка зору базується на практиці Міжнародного суду ООН у справах, пов'язаних із законністю застосування або загрози застосування ядерної зброї.

Варто відзначити роль Міжнародного Суду ООН у вирішенні конфліктів між державами, значення якої важко переоцінити. Це пояснюється важливістю питань, які розглядаються в апеляційних скаргах до суду. Суд встановив чітке та недвозначне розуміння загальних прав та обов'язків держав, що впливають із найважливіших принципів і норм міжнародного права, таких як незастосування сили чи погрози застосування сили, не застосування – втручання. у внутрішній роботі. проблеми інших народів, суверенна рівність. Суд ухвалив рішення щодо застосування сили в міжнародних відносинах та актів агресії, уточнив зміст і межі права держав на самооборону та права на колективну самооборону, а також сформував концепцію, яка діє паралельно між звичаями.

Аналізуючи певні джерела міжнародного права, які можуть застосовуватися для визначення законності у міжнародних відносинах, суд також торкається ряду важливих питань, зокрема взаємозв'язку між міжнародним гуманітарним правом та правами людини. Окремо судді розглядають, чи порушить можливе використання ядерної зброї право на життя, гарантоване статтею 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [1, с. 46].

Міжнародний суд ООН висловив загальну позицію щодо взаємозв'язку між системою захисту прав людини та міжнародним гуманітарним правом, спробувавши узгодити ці, на перший погляд, протилежні правові режими. Один із них спрямований на захист людського життя, тоді як інший регулює збройні конфлікти, де допускається законне позбавлення життя членів ворожих збройних сил. Суд наголосив, що правові механізми захисту прав людини не припиняють свою дію під час збройних конфліктів, за винятком випадків, коли можливе тимчасове призупинення дії окремих законів в умовах надзвичайної суспільної небезпеки. Водночас такі обмеження мають відбуватися згідно з чітко визначеною процедурою, і є певна група прав, які не можуть бути скасовані. До таких прав належить, зокрема, право на життя, гарантоване статтею 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Це піднімає питання, як співвіднести обов'язок захищати життя з реаліями збройних конфліктів. Хоча право на життя залишається чинним під час конфлікту, визначення того, що вважається «довільним позбавленням життя» відповідно до статті 6 Пакту, повинно базуватися на застосуванні норм спеціального права – міжнародного гуманітарного права.

Така позиція узгоджується з висновками Міжамериканської комісії з прав людини, яка визнала цінність детальних норм, приписуваної положенням спільної статті 3 Женевської конвенції [3]. Таким чином, відповідно до вищезазначеного ми бачимо посилення на класичне правило вирішення колізій, яке віддає пріоритет застосуванню більш конкретного закону (праву спеціальному) перед законом, що регулює дані відносини в загальному вигляді (праву загальному). Це вказує на те, що в ситуаціях, де існує конфлікт між загальним та спеціальним правом, спеціальне

право отримує перевагу у застосуванні через свою більш точну і специфічну регуляцію відносних ситуацій. Такий підхід сприяє більш точному та ефективному регулюванню правових відносин.

Даний принцип вирішення колізій набуває особливого значення в контексті саме міжнародного права. У сучасному світі існують численні міжнародні угоди та конвенції, які регулюють різні сфери життя, такі як торгівля, права людини, міжнародний гуманітарний правопорядок та інші. Коли маємо справу з колізією між загальними принципами, законами або конвенціями та спеціалізованими нормами, які застосовуються до конкретних ситуацій, принцип віддачі переваги більш конкретному і спеціалізованому праву також має застосовуватися.

Зазначене допомагає уникнути неоднозначності та забезпечити, що правові норми застосовуються відповідно до конкретних обставин. Крім того, цей принцип сприяє розвитку юридичної системи, оскільки він стимулює укладання більш точних та спеціалізованих міжнародних угод та конвенцій, які враховують різноманітні аспекти сучасного світу та потреби різних сфер суспільства.

Проте, можна задатися питанням, чи не є такий підхід занадто спрощенням. Наукова література, що розглядає питання взаємозв'язку двох цих галузей, все частіше звертається до ідеї компліментарності, що, наприклад, відноситься до норми, що міститься в статті 31 пункту 3 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, що дозволяє здійснювати таке тлумачення, яке враховує «всі відповідні норми міжнародного права, що застосовуються між сторонами» [4].

Замість використання колізійного правила, яке надає пріоритет нормам міжнародного гуманітарного права, іноді пропонується застосовувати обидві ці правові системи разом, щоб вони взаємно доповнювали одна одну і забезпечували правильне тлумачення.

Серед відмінностей варто зазначити різну роль держави. Права людини створені для захисту індивіда від зловживань з боку власної держави, тоді як міжнародне гуманітарне право обмежує способи ведення військових дій, щоб зменшити їх негативні наслідки, захищаючи особи від дій іноземних держав. Відповідальність держави за порушення гуманітарного права часто є вторинною, оскільки конкретні особи несуть кримінальну відповідальність за свої дії. МТКЮ підкреслив, що участь держави у злочині не може служити захистом для злочинця. Тому важливо не поспішати переносити концепції і поняття з однієї правової системи в іншу без урахування їх специфіки. МТКЮ вважає, що поняття міжнародної системи захисту прав людини можуть бути інтегровані в міжнародне гуманітарне право тільки за умови врахування його особливостей.

Ще одна сфера, де такі посилення можуть мати місце, – це правовий порядок, пов'язаний зі справедливим судовим процесом. У європейській системі права зміст цих законів дуже детально проаналізовано в багатій практиці Європейського суду з прав людини. Такі ж гарантії ми знаходимо і в інструментах міжнародного гуманітарного права, в тому числі в спільній статті 3 Женевських конвенцій. Формулювання «судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні» [7], залишається, однак, недостатньо точним, і тому звернення до інструментів захисту прав людини або заснованого на них нормах прецедентного права видається цілком обґрунтованим.

Таким чином, питання взаємодії двох правових систем знову стало важливим у контексті агресії Росії проти нашої країни. Як і в інших конфліктах, окрім норм міжнародного гуманітарного права, також застосовуються міжнародні стандарти захисту прав людини.

Аналізуючи цей аспект хочемо зазначити важливість застосування норм міжнародного гуманітарного права направлених на захист прав громадян в умовах війни.

Оскільки в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в країні підвищено навантаження, що пов'язано з виконанням як безпосередньо функцій з протидії злочинності, завдань з охорони публічної безпеки та порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, так і з виконанням завдань з відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації.

Про те незважаючи на дестабілізаційні чинники, а також постійне порушення норм права з боку російської федерації, саме поліція стоїть на захисті прав громадян, забезпечення допомоги та реагування на факти порушення прав, документування воєнних злочинів, протидії порушенням прав і не зважаючи на навантаження щодо виконання завдань в умовах воєнного стану, реагування на заяви та повідомлення, безпекова ситуація є першочерговим завданням.

Національною поліцією України з метою забезпечення прав громадян реалізуються різні проекти, такі як безпечна громада та формування безпечного середовища; розвиток інформаційних технологій, уніфікація зв'язку та кіберзахист; розвиток систем внутрішнього контролю та запобігання корупції; захист та розвиток застосування норм права, взаємозв'язку між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом захисту прав людини.

Ці обставини підкреслюють необхідність подальшого аналізу взаємозв'язку між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом захисту прав людини, що, ймовірно, стане предметом розгляду в рішеннях міжнародних судів і наукових дискусіях. Забезпечення прав людини може слугувати додатковою гарантією для жертв порушень, які мали місце і продовжують відбуватися під час війни в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародне Гуманітарне право. Відповідаємо на ваші запитання. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/12/IHL_Answers_to_your_questions_Ukr_web.pdf (дата звернення: 10.04.2024).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 10.04.2024).
3. Гнатовський М. М. Застосування міжнародного гуманітарного права органами міжамериканської системи захисту прав людини. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 3–8.
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 10.04.2024).
5. Антонюк Н. Контекстуальний елемент воєнних злочинів: зміст і необхідність встановлення. *Юридичний журнал «Право України»*. 2023. № 5. С. 30–38.
6. Ilchenko O., Brusakova O., Burchenko Y., Yaroshenko A., Bagan Y. (2021) The role of a defence industry in the system of national security: a case study. *Entrepreneurship and Sustainability*. Issues, 8: 438–454.
7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 10.04.2024).
8. Конвенція (IV) Про закони та звичаї сухопутної війни та додаток до неї: положення, що стосуються законів та звичаїв сухопутної війни. Гага, 18 жовтня 1907 року. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/195-IHL-19-EN.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).